

Keleş Cusupov

(1937)

Yazar Keleş Cusupov 1937 yılında Narın şehrinin Tıyanşan kasabasına bağlı Onarça köyünde dünyaya gelmiştir.

1961 yılında Kırgız Devlet Üniversitesinin filoloji fakültesini bitirmiştir. 1961 yılından itibaren Narın şehir gazetesinde edebiyat çalışını, "Kırgızstan" yayınevinde redaktör, "Ala Too" dergisinde edebiyat çalışını ve redaksiyon şefi, Kırgızistan Yazarlar Birliği'nin sekreteri olarak çalışmıştır. "Manas" destanını tanıtılması ve yayınlanmasında büyük katkılarda bulunmuştur.

Kırgız edebiyatının gelişmesine yaptığı katkılardan dolayı unvanlara, madalyalara ve ödüllere lâyık görülmüştür.

ESERLERİ

Yaşam Zevki (Hikâyeler); Kırgızstan, Frunze, 1965

Umut Dağları (Hikâyeler); Kırgızstan, Frunze, 1967

Mikalenjelo'nun Vatanında (Deneme); Mektep, Frunze, 1971

Benim Yüreğim Dağlarda (Hikâyeler); Kırgızstan, Frunze, 1972

Şiir Mısralarındaki Hayat (Alıkul Osmonov'un Hayatı ve Sanatı); Mektep, Frunze, 1974

Ata Yurt (Gazetecilik Düşünceleri ve Hikâyeler); Mektep, Frunze, 1977

Muhteşem Yıllar (Hikâye); Kırgızstan, Frunze, 1979

Ana Yoldaki Düşünceler (Deneme Yazıları); Kırgızstan, Frunze, 1982

Dağlıların Beyanı (Hikâyeler); Mektep, Frunze, 1984

Yürük Atı (Gezi, edebî eleştiri, Düşünceler); Kırgızstan, Frunze, 1988

Hikâye

ENE KUDURETİ / ANNENİN KUDRETİ

...Kördünüzdörbü, tigrine, adatinça bugün da öröngö ketken calgız ayak col menen Batma kıştaktı közdöy kele catat. At üstündö sööktöy katıp, ün - sözdön kalgan çüködöy kempir... Botom, çın ele emne bolgon Batmağa? Ömüründö kabagın çıtıbagan Batmanı karagılaç!

Demeyde Batma başkaça ele go!... Col boyundagı sazđın ceegi ottuu bolo turgan. Atı dayıma özü ele coldon kayrılıp çöptön kirçü. Batma "meyli baykuş" dep, atının çalganına maaşır ala, şamal ırgagan çielerdin capırılışın kunt koyo karap, bir azga oylonçu. Şar suunun tınçıbagan şookumu dayım Batmanın ermegi, cer üstündö sansız suu köp go, oşonun arasınan Batma bul öröndün şookumun cazbay taanuçuday, suu boyuna kelgende atın bura tartçu da, içpese da öcörlönüp suunu ortoloy keçirip barıp tura berüüçü, Karager çok degende suunun şarın tumşugu menen cirey süzüp, "ooz tiygen-sip", ceektegi sargara elek çöptördü burdap aymalaçu.

A bugünçü? Çok, anday bolboy kaldı. Batma bu suuga da toktogon çok. Atı da Batmanın küyütün tüşündübü, keçmelikke burulbay, başın cerge salıp, anda - sanda but taştayt.

Ömüründö Batma tüşüktü, bolgondo da, takır başkaça kaygını başınan birinci ötkörüp cattı. Özünün uulu, abışkası kaza bolgondo da mınçalık çökkön çok ele. Kaarduu, ıy muñduu kündördö, öz balasın uzatkan-da ene bel baylagan. Anda minday kaygırgan emes, "el körgöndü körmün" dep çıyralgan.

Batma adep soğuş baştalgan kündörü aylga kat taşuunu başka bir ılayıktuu kişiğe ötkörüp berüünü surangan. Emne bolso da egin orup, maşak terip, kem-

...Gördünüz mü, işte orada, adetinca bugün de dereye uzanan tek kişilik yolda Batma köye doğru geliyor. At üstünde, bir deri bir kemik kalmış, konuşmaktan aciz, küçücük yaşlı bir kadın... Kuzum, gerçekten ne oldu ki bu Batma'ya? Hayatı boyunca kaşlarını hiç çatmayan Batma'ya bir bakın!

Aslında Batma bambaşka biri değil miydi?.. Yol üstündeki sazlığın kenarları ot dolu olurdu. Oradan her geçişinde, atı, yoldan ayrılıp kenardaki otlara yanaşırdu. Batma "Tamam garibim!" diyerek atının durmasına sevinir, rüzgârın salladığı yabanî vişnelerin yere eğilmesini dikkatle seyrederek biraz düşünürdü. Hızla akan derenin çağlaması her zaman Batma'nın eğlencesi olurdu. Dünya üstünde birçok dere olsa da, Batma onların arasından, bu derenin çağlayanını eksiksiz tanıyor gibiydi. Suyun kenarına geldiğinde atının yönünü çevirir, içmese de inatla suyun ortasından geçirirdi. At hiç olmazsa derenin akıntısına burnunu değdirip, tadına bakar gibi derenin kenarındaki sararmaya yüz tutmuş otları çekiştirirdi.

Pekin bugün? Hayır, böyle olmadı. Batma derede de durmadı. Atı da Batma'nın kederini anladığından mıdır, dereye burulmadan, başını öne eğip yavaş yavaş adımladı.

Batma hayatında ilk defa böyle bir keder görüyordu. Oğlu ve kocası öldüklerinde bile böyle acı yaşamamıştı. O hüzünlü, acı dolu günlerde, oğlunu defnederken bile dayanabilmişti. O zaman kendini bırakmamış, "Herkesin yaşadıklarını yaşıyorum!" demeyi bilmişti.

Batma, savaşın yenice başladığı günlerde, köye mektup taşıma işini başka birine devretmeyi arz etmişti üstlerine. "Kendi hâlimde, buğday ekip, başaklarını

pirlerdin katarında cürsömbü dep oylogon. Anın üstünö cürök bir korkunuçtun, camançılıktın kabarin aldın ala sezgensi, özün özü korgogon, oolaktagan. Kıştakte ılayıktuu eç kim çıkpagandan kiyin kayragan: köngön cumuş emespi dep, moyun süyüp, caman oyu için özün - özü cemelep, iştep kalgan. Soguştun algaçkı künündö Batma soguş komissariatınan kelgen karazdardı taşıp cürdü. Adegende kagazdın baarı birdey sezilçü. Kagazdar kubanıç alıp kelerine Batmanın işi çok ele. Kiyin baldar soguşka ketip, cumuray - curt alıstan til kattı, kiçine bolso da eki ooz ele söz çiyilip uypalangan kagazdı samaştı. Kolgo tiygen kattı öpkülöşüp çarçagan - çaalıkkın uuldarı oşol tört büktöm kagazdın arasınan boz ala bolup çığa kalgansıp, ne kılınsın ata - ene kurgur, sağınan cüröktör kagazdan kaniet alıp, küdörlörün üzböy kalışçu. O, oşondo Batma baarın tüşündü. Sağımçıtı da, korkunuçtu da, süyünüçtü da ene cürögü kaletsiz bildi.

Bötönçö alakanday kagazdı alganda ayaldar çaşık ele. Oşondo Batmanın küybögön ceri kül bolup, özünün kurbularına öçömö süylööçü:

- Ay, ayaldar, kat alganda kemşindegeniñerdi kaçan koyosuñar. Andan körö bir erkektana çakır. Ugup koygula, oy, silerdin koluñarga kat berbeym.

Kurbuları karager attı cıloolop burçatışpayt. Batma tebeletse - tebeletsin, astı uulunun katın berse boldu. Alıstağı uulun sağınan kanday ekenin bilgen ene tüt-pöy ketebi, köptöp kiyin emnegedir cibip, aytör, berip koyot. Kattı bala - bakırğa okutkan ayaldar uuldarının cazgandarın ukkanda köz çastarınısürtünüşöt.

Ogo beter Batma atının başın burup süylönö coluna tüşöt:

- Ok, coruguñar coldo kalgırlar. Aytpadım bele, aram tamaktar uşul için silerge kat berbeym deym. Emnege şoloktoysuñar? Dele öz başıbizga körünsün, kapır. Karap ele turgula, ekinçi kat bersem elebi? - Ekinçi biröögö kat bergenge çeyin açuusu tarkabay, süylöngönü süylöngön. - Bu katındar emne mındaysıñar, bizge ele köz çastı berip koyupturbu? Beker oştonbogula. Andan körö, e, katıgün... uulunun amançılığın tilebeybi da süyünböybü...

Öröön içindegiler Batmanın ünün uguuga kuştar, andan cagımduu ün eç cerde çoktoy. Kayısı ubak bolso da Batmanın zañkıldagan ünü köçönün başına cetip, ayırıkça erkekeri çok üylördön üylörgö ötüp, cañırıp turgansıyt. Al emi küyöösün kütökön ayaldar küyöölörü süylöp catkansıp, altımış attagan kempirdin alıstan - alıstan dubay salam ala kelgensigen ününö bel baylaşçu. Kempirler soguşta emne bolup catkanın Batma bile turgansıp, can - alın koyboy terip - terçip suray berişçu. Al da köp karmalbay, özünün içindegisin çasırcu emes:

- Emnesin aytayın, ceñiş bizdiki cakta deyt. Canağı kerman ölot körünöt. Cekeme - ceke çıksa bizdin uuldar caman nemelerge aldıra koybos...

derip köydeki ihtiyârların arasında hayatımı geçireyim." diye düşünmüştü. Ayrıca, yüreği önceden sanki bir felâketi, belâyı hissetmiş gibi bu işten uzaklaşmıştı. Köyden uygun biri çıkmayınca da; nasıl olsa alıştığı iş değil mi diyerek, hatta kötümser olduğu için kendine kızarak, fedâkar bir şekilde üstlenip tekrar çalışmaya başladı. Savaşın ilk gününde, Batma, Savaş Komiserliğinden gelen kâğıtları getirip götürdü. Kâğıtların hepsi onun için aynıydı. Bu kâğıtların mutluluk veya hüznün getirmesiyle ilgilenmiyordu. Gençler savaşa gidince, bütün halk, cepheden gelecek bir mektubu, iki kelâm haberi dört gözle bekler oldu. Gariban ana babalar ne yapsın, bitap düşen, yaralanan oğulları sanki ellerine geçen dörde katlanmış o kâğıt parçasının arasından çıkıp geliverecekmış gibi öpüp koklayıp, hasret gideriyor, ümitlerini tazeliyorlardı. Bunları görünce Batma her şeyi anladı. Onun ana yüreği, özlemi de, korkuyu da, sevinci de tam anlamıyla tanıdı.

Özellikle kadınlar, mektup aldıklarında ağlamaklı olurlardı. O zaman Batma'nın yüreği sizler, arkadaşlarıyla özellikle sert konuşurdu:

- Hey, hanımlar, mektup aldığınızda şu zırlamayı ne zaman keseceksiniz? Sizin yerinize bir erkek çağırın. Dinleyin beni, sizin elinize mektup vermem ben.

Arkadaşları, yürük atı okşamaya devam eder, dağılmazlar. Batma ne söylerse söylesin fark etmez, oğullarından gelen mektubu versin de... Uzaktaki oğula hasret kalmanın ne demek olduğunu bilen ana hiç üzülmez mi? Uzun süre bu inadını sürdürse de sonunda mutlaka verir. Mektubu, çoluk çocuğa okutan kadınlar, oğullarının yazdıklarını duyunca gözyaşlarını silmeye başlarlar.

Batma onlardan daha fazla ağlayarak yoluna devam eder:

- Yaptığınıza bakın, yolda kalasıcılar. Bunun için ben size mektup vermem demiştim, kahrolasıcılar! Niye ağlıyorsunuz? Başınıza bir şey gelmiş gibi, kâfirler. Size bir daha mektup verir miyim?... Başka birine mektup verinceye kadar kızgınlığı geçmez; Siz niye böylesiniz, Allah sadece biz kadınlara mı vermiş bu gözyaşlarınızı? Boşuna kendinizi harap etmeyin. Daha belânızı mı istiyorsunuz? Oğullarınızın sağlığını istemiyor muydunuz? Sevinsenize...

Vadi içindeki halk, sanki Batma'nın sesinden hoş bir ses hiç bir yerde yok gibi, onun sesini duymak için can atarlar. Batma'nın gür sesi, sokağın başından yükselip özellikle erkekleri olmayan evlerden evlere yankılanıyormuş gibi hissedilir. Erkekleri olmayan kadınlar, sanki kocaları konuşuyormuş gibi, altmış geçmiş bu kadının uzaklardan haber getirmesine bel bağlıyorlardı. Yaşlı kadınlar, Batma savaşta olup bitenlerin hepsini biliyormuşçasına ne var ne yok ona soruyorlardı. O da kendini uzun müddet tutamayıp içindekileri gizlemezdi:

- "Ne söyleyeyim ki? Zafer bizimdir. Almanlar yeniliyor gibi. Teke tek çıksalar bizim oğlanların karşısına, o kötü şeylere pabuç bırakmazlar..."

Ayıldı Matmanın atı "ak coltoy". "Ak coltoy" dep eki sapar kat algandan kiyin Egemberdinin cesiri birinçi koygon. Attı koygonunanbı ce özünün sırdaşısı, Batma kıştak ortosundagı Sonunbübünükünö kününö tiyip ötöt.

Atçan adamga ceñdey öröndün içindegi kıştak menen kan coldun aoyundagı salıngan poçtonun aralığı çay kaynatım alıstıkta. Oşol kara coldon bölünüp, koktudan çıkkan bir kulak suunu ceektep örgö ketken çıyır col arkıluu Batma kaçça sapar kattadı eken? Miñ colu, on miñ colu... dele ömür boyu bastı deyli, baarı bir munu eç kim bilbeyt. Cade kalsa Batmanın özü da bilbeyt... Oşentse da Batma bu cerden sansız basat, mildettüdüy, tepkilep... o, bu cerdi ayap da basat.

Dele kalsa öröndü korkunuçtan saktay turgan uşul kempir sıyaktançu. Al emi ayıldagılardın eç kimisi Batmanın kabagının tünörüşün, suuk kabar alıp kelüüsün oylobodu kaalabadı...

Azır oşol öröön içi kütpögön birinçi suuk kabardı bayagı Batma, "ak coltoy" Batma alıp kele catpaybı. Bolgonda da Egemberdinin cesiri Sonunbübügö... Calgız balasın alıstan meder tutkan cesirge... Kim bilet, munu, mümkün, caman kabardın akırkısı uşul ele deysiñbi. "Ok. - deyt özünön - özü çoçugan Batma, - ansız da az beken? Cetişet go, mendey şümşökkö..." Batma delöörüp, özün micikkısı kelet. Bar bolgonu poçtodogu kiçinekey kara kelin menen süylöşkönün estep, künöñnü oşogo cabat, cürögündö kelindi ayasa da, dagı ele oşonu cek körgüsü, kelet. Anda dele cürök dabası kanbas ele. Kelin bolbosu mobu kara sumkadagı şümşük kagazdı eç kim almak emes. Anda cüzü carık bolboyt bele, karan tün.

Batma kara sumkadagı kagazdı köp kattardın arasına, adam cürögün süyüntçü kattardın arasına koşkusı kelbedi. Anı daroo taptı da, uuçuna bekem kıstı. Uşul kagazdı ayırıp, dele mınday cer üztündögü kagazdın baarın cogultup, örttöp ciberip turup, başka ele kat cazıp koygusu keldi.

Dagı ele canagı poçtoçu kelindi cemelep, içinen kübürönüp barattı...

Batma ak tamdın canındagı zım karagayga atın baylap, kadimkidey poçtonun içine kirip bargan.

- Kanday kelin balam? Bizdi emne menen kubantasıñ, aylanayın?

- Kelindin üröyün körgön Batma seldee tüştü. Kelim ün katpay suz gana tañıp koygon kagazdardı sundu.

- Emne, balam, Apışından kat cokpu?

- Bar eneke...

- A, caman, anan emne şılkıyasıñ? Sendey uçurda biz...

Kelindagı ele suz, közün caş çayıp, eerdin kaltrak bastı, tanooloru kıpçılıp, Batmaga suuk kabardı mına... mına ayta salçuday bolup barattı. Batmanın köz aldına özünün Sabırkulu kirdik irmegençe tartıla kaldı. Kempir uulunun elesi menen emi tübölük koştoşkonsup

Köyde Batma'nın adı "Ak Coltoy" . Bu ismi ona, Egemberdi'nin dul hanımı, birkaç defa mektup aldıktan sonra takmıştı. "Ak Coltoy" adını taktığından mı, yoksa sırdaşı olduğundan mı bilinmez, köyün ortasında olan Sonunbübü'nün evine her gün uğrar.

Atlı biri için, küçücük vadideki köy ile toprak yolun kenarına imar edilmiş olan posta binasının arası çay kaynatımlık mesafede. Batma, o toprak yoldan sapıp, vadiden çıkarak aşağı inen kaynak suyunun kenarını takip eden bu yolu kaç kere katetti acaba? Bin defa, on bin defa... Hatta ömür boyu gelip gitti diyelim, bunu hiç kimse bilemez. Gerçi Batma'nın kendisi de bilemez bunu... Batma, bunu önemsemeden gider gelir, görevli gibi, atını sürer... Merhametle yol alır bu yolda.

Hatta, bu yaşlı kadın, vadideki halkı felâketten koruyan biri olarak görülür. Köydekilerden hiç biri, Batma'nın suratının asık olmasını, kötü haber getirmesini istemez, düşünemez...

O Batma, "Ak Coltoy" Batma, şimdi ise köyün hiç ummadığı ilk kara haberi taşımakta. Bir de Egemberdi'nin dul hanımı Sonunbübü'ye... Kim bilir, belki kara haberin ilki de sonuncusu da budur. "Allah kahretsin!" diyerek kendi kendine sinirlendi Batma; "Bu da az mı sanki? Benim gibi uğursuz için bu da fazla..." Batma sinirden kendini parçalamak istedi. Posta idaresindeki küçük boylu esmer kadınla konuştuklarını hatırlayıp, içten içe kadıncağıza acısa da, suçu ona yükler, içinden onun saçlarını yolmak ister. Bunu yapsa bile kızgınlığı geçmez. O kadın olmasa bu kara çantadaki uğursuz kâğıdı hiç kimse almayacaktı oradan. O zaman yüzü güleç olmayacak mıydı, kara gece.

Batma, kara çantadaki kâğıdı diğer mektupların arasına, sevinçli haber veren mektupların arasına koymak istemedi. Onu hemen bulup, çantanın bir köşesine sıkıştırdı. Bu kâğıdı, hatta dünya üzerindeki buna benzer tüm mektupları toplayıp ateşe vermeyi, yerlerine başka mektuplar yazmayı arzuladı.

İçinden posta idaresindeki kadına kızarak, söylenerek yoluna devam etti.

Batma beyaz binanın yanındaki ağaçlara atını bağlayıp posta binasının kapısına doğru yöneldi.

- Nasılsın gelin kızım? Bizi hangi haberler ile sevindireceksin, kurban olduğum?

Kadının üzgün hâlini gören Batma, afalladı. Kadın hiç konuşmadan, üzgün bir ifadeyle elindeki mektupları uzattı.

- Ne oldu kızım? Apış'ından mektup gelmemiş mi?

- Gelmiş anacığım...

- Peki niye bu kadar kederlisin? Biz senin yaşların-dayken...

Kadın hâlâ tepkisizdi. Gözleri nemlenip dudakları titremeye başladı; avurtları inip çıkıyordu. Batma'ya bu kara haberi bir bir anlatmaya başlayacakmış gibi göründü. Batma'nın gözünün önünden bir anda oğlu Sabıkul'un hayali geçti. Yaşlı kadın, oğlunun hayaliyle sonsuza dek vedalaşmış gibi hissetti birden. Batma

baratkansıdı... Batma "Aa" dep çañırıp barıp, kelindi basıp cıgılçuday... Bir gana ortodo taktaydan koyulgan coltoo bolup, adamdın çınbı kalppı degen eki aç aya aç kıyırıkçı çıgarbay torgop turdu.

- Anıñ kim, kokuy... - dedi kubatı ketip, şaldırıp baratkan Batma.

- Egemberdinin balası... kaza boluptur, kagazı mobu...

"O karan tün. Ne deyt bu kara caak..." - Batma cakşı ele kıyırıkçı, biroq anın eç kimge cetpey içinen col taap çıga albadı. Oşol kıyırıkçı, anı muuntup, örttöp, altımıñ tamırın sızdattı.

Tımtırs. Terezeden gana carıkka çıga albagan cetim köpölöktün ünü üy içindegi eköönün kaygısın koşup turdu. Batma cindi bolgosup, kaltırıp, süyrölüp eşikti közdöy cönödü. Kelin kara sumkanı artınan koşo ala çıgıp, eerdin kaşına ilip koydu, bat ele kaygıla aldırğan kempirdi eptep atkazdı.

- A, şorduu...

Mına emi at üstünön kulap ketpey, biroq eerge baştağıday çırak emes, sereye kongon Batma kıştaktı közdöy kele catat. Ooba, kele catat bir karaan, antkeni menen cakın karaganda cansız sölköt. Köz caşı salaa - salaa...

Cargaktay şalbırıp, öndön öçkön betten ıldıy caşı agıp, eerdin kaşına tamat. Murdun şor tartat beçara, anda - sanda üşkürünöt. Özü kayda bastırıp bara catkanın bilbeyt. Kayda baratat Batma?

"Kayda baratamın?... - Kıştaktın karaanı körünö kalganda Batma selteñ ete, - cindi bolup kalganmın go?" Kaydan - caydandır çuuldagan ündör çıgıp, Batmanın kulagına miñ türkün bolup ugulup kiret. Kempir cakşı ele çuuldakka moyun berbey, öcörlönüp korgonot:

"Men kagazdı ele alğan cazıgımbı?... Aylanayındar, ayağıla. Mende künöö çok go..."

Başka bir ün, bolgondo da öto ukmuştuuday cagım-sız ün, Batmaga can alı kalbay asılıp, aga künöö oodarat:

"Kagazdardı sen alıp bara caypaysıñbı. Kana alıp barıp körçü, el kaday titaar eken. Er ekensiñ alıp barıp körçü..."

Bardık adamdarda keede uşunday kaygıruunun içinde koştogon caman oy, sanaa bolo kaların Batma bilbedi.

Cardam suragansıp eleñdep tuş - taraptı karayt. Batmanın canağı caman oyunan cürök gana araçalap boluşkansıyt.

Cürök kurgur bezildep cattı:

"O, Batma, sende cazık çok, kanduu maydandı sen casadıñ bele? Elden kem kalbay, öz uuluñdu cibergenıñ kalp bele? Al adamdarga tüşkön tüşük, Batma. Başındı kötör, andan körö ataganat, minday kagazdar dele bol-boso debeysiñbi?..."

Batma kıştakka cakındap kaldı. Şumduk, közünö korkunuçtuu elester körüngöndön közün cuump ciber-

"Ah!" diye haykırarak sanki kadının üzerine atılacak... Ortaya konulmuş olan tahta, engel oluyor; aklından geçen, gerçek mi yoksa değil mi şeklindeki iki zıt düşünce haykırmasına mani oluyordu.

- Peki kim o?... dedi elden ayaktan kesilen Batma.

- Egemberdi'nin oğlu... Ölmüş, kâğıdı işte burada.

- Of, karanlık gece! Ne diyor bu kara şey?... Batma büyük bir çığlık attı, fakat onun bu çığlığı hiç kimseye ulaşmadan, içinden bir yol bulup çıkamadı. Bu çığlık onu parçaladı, yaktı, altmış damarını sızdattı.

Sessizlik. Sadece pencereden aydınlığa çıkamayan keleşin çıkardığı ses, odanın içinde bulunan ikisinin kaygısına eklendi. Batma delirmiş gibi, titreyerek ve sürünerek kapıya doğru yöneldi. Kadın, kara çantayı arkasından yetiştirip eğerinin yanına ildi. Bir anda kaygıya düşen yaşlı kadının ata binmesinde yardımcı oldu.

- Ah, belâ...

Şimdi atın üstünden yuvarlanmadan ancak eyere eskisi gibi ustaca değil, öylesine oturan Batma, köye doğru gelmekte. Evet bir karaltı geliyor. Geliyor ama yakından bakıldığında cansız bir iskelete benziyor. Göz yaşları sel gibi...

Kurutulmuş deri gibi beti benzi atıp gözyaşları süzülüp eyerinin üzerine damlıyor. Biçare burnunu çekiyor, ara sıra içini çekiyor. Böyle nereye gittiğini bilmiyor. Nereye gidiyor Batma?

"Nereye gidiyorum?.." Köy uzaktan görüldüğünde Batma kendine gelip "Aklımı kaybettim sanki." diye söylendi. Etraftan yükselen sesler Batma'nın kulağına bin türlü duyuluyor. Yaşlı kadın, bu seslere kulak asmayıp kendini savunur:

- Sadece kâğıdı aldım, bu suç mu?.. Kurban olduklarımızın merhamet edin. Benim bir suçum yok ki...

Başka bir ses, oldukça çirkin bir ses, Batma'yı çok rahatsız edip onu suçluyor:

- Kâğıtları sen taşıyor musun? Haydi götür de bir teslim et bakalım, halk nasıl paralar? Gözün yetiyorsa bir götür de gör...

Böyle kederli zamanlarda, her insanın içine bir şüphe, kötü düşünce düştüğünü Batma bilmiyordu.

Sersemlemiş bir hâlde, yardım ister gibi etrafına bakınıyor. Batma'nın bu kötü düşüncelerine sadece kalbi karşı çıkıyor:

"Hey Batma, senin hiçbir suçun yok, savaşı sen mi çıkardın sanki? Halktan geri kalmayıp öz oğlunu göndermen boşuna mı? O insanoğlunun bir felâketi Batma. Başını dik tut, bırak bu hâlini, böyle kâğıtların bir daha olmamasını dile..."

Batma köye yaklaştı. Gözüne korkunç hayaller görünmeye başladığı için gözlerini yumdu... Egemberdi'nin hanımı iğreti evini yankılatarak dağılmış saçlarını yolarak ağlayıp görenlerin yüreğini sızlatacak bir şekilde Batma'nın eteğine yapıştı. Kollarını açıp göz yaşlarını göl gibi akıtıp, "Kötü haberi niye getirdin

di... Egemberdinin ayalı caman tamın cañırtıp, saksayan çaçın culup burkurap, adam booru ooruy turgan keypi menen Batmanın etegine cıgıldı. Kuçağın cayıp, közünün çaşınkök kılıp. Batmaga caman kabardı emnege uguzduñ dep calbarat. Çuçukka cetken ün menen bozdoyt. Añığıça calgız ele Sonunbübü emes, san köz Batmanı tiktep, aga kıştaktın adamdarının bardığı calınıp catti. O, tobo. Anan alarkarı - çaşı debey tüp kötörö mobul alsız, şordu Batmanı közdöy koldorun cayıp, kat suraşıp, bir cakşılık kabar barı dep cabırap çurkaştı...

Ne küç taasir etti, kim bilet, ene küçübü ce adamdarda uşunday kur namıs barbı, Batma atının tizginin cıyıp tura kaldı. Cakşı ele özünö kayrat berip, kele catkandar menen alışçuday caalandı. Birok tümön kol kaptap, eneni aptıktırdı, sürdöttü, korkuttu... Atın kayra burdurdu. Batma atın temindi da sooruga kamçı çaptı. Mınday coruktu eesinen kütpögön at selt ete, etin cıyırıp, müdürölö - müdürölö tüşüp, kayradan oñolup adırañdaştı saldı...

Batmanın artınan cer solkuldatkan kayırçıday kolun sozgon öröön içindegi el, emi koldoruna tayak alıp Batmanı, suuk kabar alıp kele catkan Batmanı ayıldan kuup bara catkansıdı. Köçö ıldıy uyulgugan çañ kaldı...

Batma kaça bara catti... Kurgan ene kaçıp bara catti...

Batma ak tamga kanday cetip barganın sezgen cok... Attın dübürtün ukkan poçtoçu kelin çurkap çıktı.

- Me deym... - Batma canağı soğuş komissariatınan kelgen kagazdı kelindi közdöy ırgıttı. Keede çağımduu, keede çağımsız... dele adam balasındaki küyüttü muñkantıp, koozdop aytıp catkan ün çıktı. - Men munuñuzdu bere albaym, keregi cok maga, Sonunbübügö. Kayra ciberip iyçi uşunu, balam... dele örttöp ciberçi... ayla - nay - m...

Cer kuçaktap cıgıldı ene. Eki ıyık ene: Adam ene menen büktül adamzattın Cer - enesi kuçaktaşıp catıştı. Adam enenin ısık çaşı Cer - enenin tulku boyuna sımaptay tarayt. Batma Cer - eneni köz çaş menen eritip ciberüüdöy bolot. Bir ookamda köz çaş da Cer - enenin cürögünö cettibi, terebel sumsayıp cer da içinen küñgürönüp ıylagansıyt. Meerman Cer - ene koynuna katıp çoñoytkon Adam - enenin murunku şıldıñdarın, kaparına albay cürgön küñölörün keçirip, attiy aga kayra da bir kaygılıu uçurda cardamga kelip, baladay booruna kısıp soorotup turdu.

Tegerekke el çogulup ketti. Eki eneni tuurap alar da çaşık...

Batma kökürök tolgon muñun çıgara, say - sööktü sızdatıp, solkuldap ıylap catti.

Çaşıgan, boor oorugan ün çıktı:

- Meenitiñdi alayın ene... tur emi...

sanki!" der dibi Batma'ya yalvaran gözlerle bakıyor. Avazı çıktığı boydan ağlıyor. O sırada sadece Sonunbübü değil, oraya toplanmış olan köy ahalisinin hepsi yalvarır gibi bakıyordu. Tövbe estağfurullah. Sonra da yaşlısı genci hepsi bu hâlsiz, talihsiz Batma'ya doğru ellerini açarak koşuşturup iyi bir haber alabilmek için mektup istediler...

Analık gücü mü kendini gösterdi, insanların böyle durumlarda gizli bir gücü mü ortaya çıkar, yoksa başka bir gücün tesiriyle midir bilinmez; Batma atının dizginini çekip aniden durdu. Bedenine iyiden iyiye gayret gelip üzerine gelenlerle savaçakmış gibi hazırlandı. Fakat üzerine gelmekte olan kalabalık yaşlı kadını korkuttu, vazgeçirdi... Atını tekrar döndürdü. Batma, atını tekmeledi ve sağrısını kamçıladi. Bunu hiç beklemeyen at bir anda, ayakları sürçe sürçe koşmaya başladı, sonra düzelerек dört nala gitti...

Batma'nın arkasından, dilenci gibi ellerini uzatan ve büyük gürültü koparan halk, ellerine sopa alıp, kara haberi getiren Batma'yı köyden kovuyormuşçasına arkasından koşturdu. Sokakta yükselen toz kaldı arka da...

Batma kaçarak uzaklaştı... Kurgan ana kaçarak uzaklaştı...

Batma, beyaz binaya nasıl ulaştığının bile farkına varmadı... Atın toynak seslerini duyan posta idaresinde çalışan kadın, koşarak dışarı çıktı.

- Al bunu... Batma biraz önce aldığı, savaç komiserliğinden gelen kâğıdı kadına doğru fırlattı. Bazen hoşlanılan, bazen hoşlanılmayan, insanoğlunun acısını dışarı vuran, yalvarırcasına bir sesle konuştu: Ben bunu veremem, Sonunbübü'ye vermemin hiçbir anlamı yok. Bunu geri göndersene kızım... Hatta yak, yok et... Kurban olayım...

Toprağa yüzüstü düştü yaşlı ana. İki kutsal ana; İnsanoğlunun anası ile toprak ana kucaklaştı. İnsanoğlunun anasının gözünden süzülen yaşlar, toprak ananın üstüne damladı. Batma'nın gözyaşları, toprak anayı eritip yok edecek gibi hissedildi. Bir süre sonra göz yaşları Toprak ananın yüreğine ulaşmış da, toprak ana içten içe ağlıyormuş gibi görünüyordu. Şefkatli toprak ana, koynuna basıp büyüttüğü insanoğlunun anasının, önceki suçlarını, farkında bile olmadan işlediği günahları affedip, hatta ona böyle kederli bir zamanda yardıma gelip bir çocuk gibi bağına basıp avuttu.

Etrafa insanlar toplandı. Onlar da iki anaya acıyarak gözlerle bakıyordu...

Batma, uzun süre bu şekilde, içindeki tüm üzüntüyü boşaltıp, kemiklerinin her biri ağrıyuncaya kadar ağladı durdu.

Merhametli, şefkatli bir ses duyuldu:

- Kurban olayım ana... Kalk artık...